

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота
магістра

**Патріотичне виховання учнів старшого шкільного віку засобами
музичного фольклору в процесі позакласної роботи**

Виконав: студент II курсу, групи ММ1-М18з
Спеціальності 0.14 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Пинзару Павло

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ	8
1.1. Сутність і зміст поняття «патріотичне виховання».....	8
1.2. Народна пісня як носій патріотичного виховання.....	15
1.3 Роль позакласної роботи як культурного середовища у патріотичному вихованні учнів старших класів загальноосвітньої школи.....	45
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПО ВИКОРИСТАННЮ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ	59
2.1. Зміст та організація експериментального дослідження.....	59
2.2. Хід та методи формувального експерименту	63
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з проблеми дослідження	78
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

У Державних національних програмах „Освіта” („Україна ХХІ століття”), „Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності”, Законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, національній доктрині розвитку освіти як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника. У законі України «Про освіту» підкреслюється, що школа, вчитель мають забезпечити «всебічний» розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих патріотичних та моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого соціального вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Відродження національної школи, як складовий елемент розбудови державності, виховання свідомих громадян незалежної та суверенної України не можливі без учительських кадрів, які є носіями духовності свого народу.

21 травня 2019 року набув чинності Указ Президента України від 13 травня 2019 року № 286/2019 «Про Стратегію національно–патріотичного виховання» (далі – Указ Президента). Указом Президента визнається таким, що втратив чинність, Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580 "Про Стратегію національно–патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки", що обумовило безстроковість дії акта Президента України та поширює його дію на всі вікові групи, а не лише на дітей і молодь.

Новітній час вимагає і нових підходів і нових вирішень у формуванні світогляду, ідейності та патріотичності підростаючого покоління, тому вчитель повинен досконало володіти українською мовою, знати історію та культуру свого народу, а народна пісня, є тією зерниною для патріотичного виховання сучасної молоді. Адже пісня – це співана мова, вона є генетичним кодом нації. А це – історична пам'ять народу, набуток протягом багатьох віків.

Темою даного дослідження є розкриття ролі народної пісні в патріотичному вихованні учнів старшого шкільного віку в процесі позакласної роботи.

Педагогу–музиканту слід пам'ятати, що народна пісня є головним засобом для виховання здорового смаку, розуміння краси та можливістю насолоджуватись цією красою.

Давні пісні в нинішній музиці в інтерпретації звучать по–новому, не втрачаючи виховного впливу на молодь. Нове життя – нові ритми, вони проникають і в пісенні пласти народної творчості.

Осучаснена давня пісня – це її друге життя в нових історичних умовах, де завжди буде відігравати значну роль національний колорит – «одвічна музика повторень» [97].

Завдання побудови демократичного суспільства в Україні вимагає формування людини – громадянина, здатної повноцінно взаємодіяти з суспільством, вільно реалізувати в ньому свої плани та цілі, свідомо нести відповідальність за наслідки власних дій. Формування особистості – це складовий виховний процес, який починається з раннього дитинства.

Кожне нове покоління дітей проходить через цей надзвичайний світ народної творчості, і саме фольклор та участь в ньому формує у дитячій психіці систему цінностей, що допомагає дитині виробити ставлення і смак до того багатства, яке складалося протягом століть.

Одним із основоположників української класичної музики є М.В.Лисенко, який підкреслював: «Народна пісня – це саме життя, це пребагате джерело вивчення життя і побуту народу» [45].

Глибоко вивчали дану проблему та багато працювали над жанровим розмаїттям української народної пісні та її поширенням визнані діячі української культури: М.Лисенко , М.Лентович , Я.Степовий, Ф.Колесса, С.Воробкевич, В.Верховинець, К.Стеценко, Л.Ревуцький, К.Пігров, Ю.Федькович, Є.Ярошинська, О.Кобилянська.

Проблеми виховання особистості у процесі опанування українською музичною культурою, зокрема, народнопісенною творчістю розглядалися сучасними дослідниками (Т.Анікіна, С.Горбенко, В.Іванов, Ю.Мандрик, О.Отіч, Л.Стрюк, І.Таран, Л.Філоненко, В.Юцевич та ін.).

Сучасні митці: М.Колесса, А.Кос–Анатольський, А.Авдієвський, П.Муравський, Є.Савчук, Л.Венедиктов, В.Іконник, А.Кушніренко, Д.Радик наголошували на тому, що джерела народної мудрості дають матеріал для творчого самовиявлення, навчання і виховання, а безпосереднє прилучення до їхньої творчості активізує можливості особистості у здобутті знань, сприяє виробленню виконавських навичок. Українська музична творчість має великий виховний потенціал, що сприяє формуванню художньо–естетичних, світоглядних та моральних якостей учнів. У художній, образній формі в ньому відтворюється національний характер, психологія, діяльність народу, його ідеали.

Соціальна і педагогічна значущість проблеми, актуальність та недостатня її розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: «Патріотичне виховання учнів старшого шкільного віку засобами музичного фольклору в процесі позакласної роботи».

Об'єкт дослідження – процес патріотичного виховання у позакласній роботі загальноосвітньої школи засобами вивчення українських народних пісень.

Предмет дослідження – методи та форми роботи патріотичного виховання учнівської молоді засобами вивчення народної пісні в позакласній роботі ЗОШ.

Мета дослідження: дослідити позитивний вплив української народної пісні на духовний розвиток дитини, її національно–патріотичне виховання у позакласній роботі ЗОШ.

У процесі нашої роботи виникло наступне припущення: систематична цілеспрямована робота по вихованню любові та поваги до вивчення

українських народних пісень в позакласній роботі буде ефективним засобом патріотичного виховання учнів старших класів.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати стан висвітлення проблеми дослідження у наукових та інформаційних джерелах.

2. Провести ґрунтовний аналіз педагогічного досвіду і методик видатних педагогів та митців щодо використання українських народних пісень в процесі позакласної роботи.

3. Відібрати музичний матеріал, що складається з різножанрових українських народних пісень для проведення експериментального дослідження.

4. Розробити форми та методи для експериментальної методики з використання українських народних пісень в учнів старшого шкільного віку в процесі позакласної роботи.

5. Спрямувати експериментальне дослідження на патріотичне виховання учнів українською народною піснею.

Методи дослідження: вивчення наукових та інформаційних джерел з проблеми дослідження, аналіз, синтез, порівняння, анкетування, тестування, педагогічний експеримент, узагальнення, статистична обробка результатів.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження.

З метою проведення науково–педагогічного експерименту щодо впливу української народної пісні на патріотичне виховання учнів старшого шкільного віку нами були використані й авторські пісні, які суттєво доповнюють можливості використання пісень патріотичного характеру в позакласній роботі ЗОШ.

Практична значущість дослідження. Матеріали даної роботи можуть бути використані вчителями музики загальноосвітніх шкіл, керівниками музичних та фольклорних гуртків та викладачами вищих навчальних закладів у навчальній–виховній та культурно – просвітницькій роботі, а також педагогами музичних шкіл.

Апробація дослідження здійснювалась у процесі навчальної діяльності на базі Вижницької гімназії м. Вижниця, Чернівецької області, на звітній науково–практичній конференції студентів і магістрантів Кам’янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2019 р., за матеріалами якої опубліковано статтю «Патріотичне виховання учнів старшого шкільного віку засобами музичного фольклору в процесі позакласної роботи», на засіданні кафедри музичного мистецтва Кам’янець–Подільського національного університету ім. Івана Огієнка та на II Регіональній науково–практичній конференції «Тадей Ганицький і Поділля» (до 75–річчя від дня народження українського композитора, скрипаля, диригента, музично–педагогічного і культурного діяча), 2019 р. (м. Кам’янець–Подільський).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи – друкованих сторінок.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження присвячене актуальній проблемі – впровадженню української народної пісні в позакласній виховній роботі, як одного з ефективних засобів патріотичного виховання учнів.

Сьогодні перед суспільством і школою стоїть проблема розвитку особистості свідомого українського школяра, який поєднує в собі національні риси та самобутність українського народу. І саме національно – патріотичне виховання передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, культури, традицій, звичаїв, мови, формування національної гідності, розвитку особистісних рис громадянина української держави. Одним із могутніх допоміжних засобів в патріотичному вихованні учнів служить саме українська народна пісня.

Дитина здатна відгукуватись на найважливіші події народного життя. Найкращі зразки народнопісенної творчості допомагають виховувати в дітях почуття патріотизму та національної свідомості, високі моральні якості, розвивати музичні здібності, художній смак, пробуджувати інтерес і любов до прекрасного. Все це сприяє розвитку музичної культури та формуванню духовності особистості. Тому проблема ознайомлення, вивчення та популяризації української народної пісні є і буде завжди актуальною.

Для ґрунтовного висвітлення теми магістерської роботи ми ознайомились із працями визначних діячів української культури: М.Лисенка, М.Леонтовича, Ф.Коллеси, С.Воробкевича., які займались дослідженням українського фольклору, зокрема українськими народними піснями.

З працями видатних вчених, педагогів та музикознавців: Петра Щербаня, Г.Сковороди, Т.Шевченка, Л.Українки, В.Сухомлинського, І.Франка, К.Ушинського, Г.Ващенко, А.Макаренка, та педагогів сучасності: які у своїх дослідженнях торкнулись вивчення проблеми розвитку патріотичного виховання учнів.

У процесі написання роботи ми дослідили вплив української народної пісні на національно – патріотичний розвиток дитини, на її духовне, морально – естетичне, розумово – інтелектуальне та трудове навчання.

Для досягнення мети ми виконали наступні завдання: охарактеризували стан висвітлення проблеми дослідження у наукових та інформаційних джерелах; провели ґрунтовний аналіз педагогічного досвіду і методик видатних педагогів та митців щодо використання українських народних пісень в навчально – виховному процесі; відібрали музичний матеріал, що складається з різножанрових українських народних пісень для проведення експериментального дослідження; розробили форми та методи для експериментальної методики з використання українських народних пісень у позакласному виховному процесі загальноосвітньої школи; спрямували експериментальне дослідження на виховання в учнів зацікавленості та любові до українських народних патріотичних пісень.

В процесі написання роботи виникло наступне припущення: систематична цілеспрямована робота по вихованню любові та поваги до української народної творчості, вивчення пісень та їх використання в позакласній виховній роботі може бути ефективним засобом патріотичного виховання учнів, суттєво впливати на формування їх музичного світогляду.

Для проведення експериментального дослідження були використані наступні методи: вивчення наукових та інформаційних джерел з проблеми дослідження, аналіз, синтез, порівняння, анкетування, тестування, педагогічний експеримент, узагальнення, статистична обробка результатів.

Практична значущість дослідження зумовлена тим, що матеріали даної роботи можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів у навчальній, виховній та культурно – просвітницькій роботі, а також педагогами загальноосвітніх шкіл, керівниками музичних та фольклорних гуртків тощо.

У першому розділі роботи «Народна пісня в патріотичному вихованні учнів старшого шкільного віку в процесі позакласної роботи» розглядаються

теоретичні основи патріотичного виховання учнів старшого шкільного віку засобами народної пісні у процесі позакласної роботи загальноосвітньої школи.

Пункт 1.1. – тут розглядається сутність поняття – «патріотичне виховання».

У пункті 1.2. розглядаються теоретичні основи дослідження історії народної пісні. Подається характеристика жанрів народнопісенної творчості.

Роль позакласної роботи як культурного середовища у патріотичному вихованні учнів старших класів ЗОШ поданий у пункті 1.3. роботи.

У другому розділі роботи поданий опис та результати експериментальне дослідження ефективності використання народних пісень в патріотичному вихованні учнів старшого шкільного віку в процесі позакласної роботи.

Пункт 2.1. «Зміст експериментального дослідження» розкриває побудову, етапи, завдання, логіку експерименту в цілому, а також включає в себе матеріали констатуючого експерименту: опитувальник із 12 запитань, ерудит – лото з 8 запитань, анкетування з 16 питань та тестування, яке включало 9 завдань.

Пункт 2.2. роботи «Хід, методика та результати формуючого експерименту» вміщує конкретну, ретельно розроблену експериментальну методику, яка складається з ряду експериментальних занять, позакласних заходів з народної творчості та лекцій – бесід: «Жанри українських народних пісень»; позакласного виховного заходу на тему: «Лийся дзвінко українська пісне»; з Україною в серці «Перлини народних звичаїв»; «Українські народні танці та українські народні музичні інструменти»; позакласний виховний захід у формі концерту присвячений пам`яті народного артиста України Назарія Яремчука на тему: «Я син ваш,гори».

Результати експериментальної роботи та їх інтерпретація подані у цьому ж пункті.

Порівнюючи результати констатуючого і формуючого експериментів робимо висновок., що систематичне використання української народної пісні

та пісень патріотичного характеру в позакласній виховній роботі позитивно та ефективно впливає на національно – патріотичне, морально – естетичне, розумово – інтелектуальне та трудове виховання дитини, на її духовний розвиток.

В результаті роботи ми зробили висновок, що вивчення музичного фольклору та практичне використання музичного фольклорного матеріалу в позакласно–виховному процесі школи є необхідним та відповідає потребам учнів, оскільки є надзвичайно ефективним засобом патріотичного виховання учнів.

Підводячи підсумок нашого експериментального дослідження ми можемо стверджувати, що працюючи над темою ми досягли визначеної мети, виконали поставлені завдання та підтвердили висунуту нами гіпотезу.

Отже, систематична цілеспрямована робота по вихованню любові та поваги до української народної творчості, вивчення пісень та їх використання у позакласній роботі дійсно є ефективним засобом патріотичного виховання учнів та суттєво впливає на формування їх музичного світогляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк–Гаврищук Є.І. Світ пісенної краси. – Чернівці: Букрек, 2009.– с. 152
2. Апраксіна О. А. Методи музичного виховання в школі : Навч. посібник. – М.: Просвіта, 1983.
3. Артоболовська Л. Перша зустріч з музикою. – М.; Сов. Композ.,1988.– с.102.
4. Богоявленська Д. Шляхи до творчості., 1991. – с. 92
5. Булашов Г.Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К, 1992.
6. Васильків І.Д., Білик Н.С., Яремчишин О,Є., Якубечко О.К. Українознавство в клас.–Л.:ФОПП Корпан Б.І., 2007.–218с.
7. Верховинець В. Весняночка. – К.: Муз. Україна, 1989. (ігри з піснями для дошкільного та шкільного молодшого віку).
8. Ветлугіна М. Музичний розвиток дитини. – К.: Муз. Україна, 1978.
9. Вечорниці – чарівниці. Михайло Іванюк Вижниця, 2000.– 39с.
10. Вишнякова Н.І. Роль народної пісні у розвитку творчої активності учнів. – К.,1977. –106с.
11. Воробкевич С.І. Хорові твори. Без супроводу. Випуск 1 / Загальна редакція, вступна стаття та упорядкування А.М.Кушніренка. – К.: Муз. Україна, 1996.
12. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: В 2 т.– К.: Оберіг, 1991. – Т.1. – 449 с.
13. Гадалова І.М. Методика викладання музики у початкових класах.: Навч. посібник. – К., 1994.
14. Гнатюк В. Проблеми народнопісенної новотворчості в українській фольклористиці ХІХ – поч.ХХ ст. // Народна творчість та етнографія. – 1994. – № 5–6.–с.3–8.
15. Грицай М.С. Бойко В.Г.Дунаєвська Л.Ф. Українська народно–поетична творчість. – К., 1983. – С. 23–24.
16. Державна національна програма «Освіта» (Україна, ХХІ ст.) – К.: МО, 1993. – 121с.

17. Дей О. Народнопісенні жанри.–К.: Музична Україна, 1977.–230с.
18. Довженко Г. Український дитячий фольклор.– К.: Наукова думка,1981.
19. Добровольская Н.М. Вокально–хоровые упражнения в детском хоре. – М., 1987.
20. Дусавицький А.К. Воспитывая інтерес. – М.: Знание, 1984. – 80с.
21. Єгорова Р. Збудіть в душі музичне різноструння. – К.: Знання,1991.–46с.
22. Естетична свідомість і процес її формування. –М.: Мистецтво, 1981.
23. Залуцький О.В. До питання організації краєзнавчої самоосвіти// Науковий вісник: збірник наукових праць. – Вип. 210: Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2004.–208с.
24. Залуцький О.В. Музичне краєзнавство в підготовці майбутнього вчителя музики // Науковий вісник ЧНУ: збірник наукових праць. – Вип.99: Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута,2000. – с.48–50.
25. Залуцький О.В. Музично – краєзнавчий принцип та шляхи його впровадження у навчально–виховний процес загальноосвітньої школи// Науковий вісник ЧНУ: збірник наукових праць. –Вип. 127: педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2001. – с.55–57.
26. Заспіваймо пісню, гуцули–краяни. Народні пісні с.Чорногузи Вижницького району Чернівецької області в записах Фрозини Гулей. Вижниця ВПП «Черемош», 2002.– 101с.
27. Збірник наукових статей // Художня освіта і проблеми виховання молоді. – К., 1997.
28. Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К.: Муз. Україна.
29. Калошина Н.П. Структура і механізм творчої діяльності. – М.,1985.
30. Капица О. Детский фольклор.– М., 1961.
31. Кибіч Я.В. Назарій Яремчук.–Чернівці: Прут,2003.–328с.:іл.
32. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – К.: Обереги, 1994.
33. Клоцька.А.А. «Музика серця і душі». Пісні. – Вижниця: Черемош, 2008. – 40с.,

34. Кожолянко Г.К. Духовна культура українців Буковини.–Чернівці: Прут,2007.–404с.:42 іл.
35. Костюк А.Г. Естетичні аспекти сприйняття музики// Проблеми музичної культури. – Вип. 2. – К.: Муз. Україна, 1989.
36. Колесса Ф. Улюблені пісні Івана Франка. – К.,1966.
37. Корній Л. Історія української культури. – К., 2001.
38. Кошиць О. Зпіснею через світ. – К., 1998.
39. Кулюткін Ю.М. Розвиток творчого мислення школярів. – Л., 1967.
40. Кулько В.А. Цехмістрова П.Д. Формування в учнів навичок вчитися.– М., 1989.
41. Кушніренко А.М. Хорові твори / К.: Музична Україна.1984.
42. Кушніренко А.М. «Буковинське віче» 2003, 30 квітня.С.
43. Лановик М.Б.,Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник.–4–те вид.,стер.–К.:Знання–Прес,2006. – 591с.
44. Леонтович М. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (з педагогічної спадщини композитора). – К.: Муз. Україна, 1989. – 134с.
45. Лисенко М. Про народну пісню і про народність в музиці. – Мистецтво, К., 1955.
46. Ляшенко І. Ф. Музика в системі естетичного виховання. – К. : Товариство «Знання», 1975.
- 47.Маланюк Є. Нариси з історії нашого народу. – К., 1992.
48. Макаренко. А. Виховання в сім`ї та школі. – Л, 1958.
49. Максимович М. Українські народні пісні. – М., 1985.
50. Менчинська Н.А. Проблеми навчання і розумового розвитку школяра. – М.: Педагогіка, 1989.
51. Модзалевський В. Основні риси українського мистецтва. – Чернігів, 1918.
52. Музика в школі. Збірка статей. Випуск 9. – К. : Музична Україна, 1983.
53. Музиченко Ярослава Тисячоліття на писанці. Писанкарка Віра Манько вивчає, яким бачили світ наші предки, і мріє всі українські писанки вмістити в комп'ютер // «Україна Молода» № 070 за 16 квітня 2009 року.

54. Народна пісня – злет душі людської. Рекоменд. бібліограф, покажчик – К., 1992.– 78с.
55. Народна лірика. Українські народні пісні. Київ, «Мистецтво», 1982. с. 222.
56. Народні пісні в записах Івана Франка. Видання друге, доповнене і перероблене. Київ «Музична Україна» 1981., с. 283.
57. Національно – патріотичне виховання учнів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського//Нук. – К., 1994. – С. 56–59.
58. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1918.
59. Ой у горах смерекових. Вижницьке районне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Шевченка.
60. Ой ходила рідна мамка. Народні пісні записані від Фрозини Никифоряк; фольклорний запис.упорядкування та нотографія Кузьми Смаля. Вижниця: Видавництво «Черемош» 2002.–71с.
61. Ой заграй нам трембітонько/Запис, нотація мелодій та упорядкування Кузьми Смаля. Чернівці: Зелена Буковина – 2009 – 264с.
62. Ой ковала зозулечка. Зібрала і упорядкувала Мирослава Шандро. Путила 1995.–100 с.
63. Осипець Р. Українська народна пісенна культура, як засіб формування національної свідомості // Рідна школа. – 1989. – №3.
64. Очеретковська Н. Українське музикознавство. – К.: Музична Україна, 1985.
65. Павлюк С.П., Горинь Г.Й., Кирчів Р.Ф. Українське народознавство. – Л.: Фенікс, 1994. – С. 5.
66. Пастушенко О.З. Скалецький Р.А. Методичний посібник до викладання співів у V–VIII класах. – К., 1983, Радянська школа. – С. 28.
67. Пісенник українця, вкладка до газети «Експрес» №146, упорядник Н.Федечко С. 60.

68. Пісенні скарби Негостини/Запис Кузьми Смаля та Івана Кідещука/Нотація мелодій та упорядкування Кузьми Смаля.–Чернівці: Зелена Буковина,2006.– 216с.
69. Пісні Буковини, пісенник, – К.: Музична Україна, 1990. – 560 с.
70. Потебня О. Поетика української народної пісні. – К.: Наукова думка, 1978. – 380 с.
71. Практичне народознавство (національне виховання): Навчальний посібник – Харків,– ББН – 2002,–262 с.
72. Різдвяні колядки: Хрестоматія з диригування: навч. Посібник до курсу «Хорове диригування» / укл.: А.В.Плішка.– Чернівці: ЧНУ,2010.–52 с.
73. Ростовський О. Методика викладання музики в основній школі. – Тернопіль: Навчальна книга, 2000. – 272 с.
74. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч.–метод. посібник. К.: ІЗМН, 1997.
75. Рудницька О.П.Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя: Навч. посібник –К.: Вид–во КДПІ, 1992.
- Словник символів, Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін., 1997.
76. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. – Т., 1996.
77. Смоляк О. Український дитячий фольклор. Підручник–хрестоматія для викладачів та учнів. Вип. 1 . – Тернопіль: Лілея, 1998.
78. Словник Б.Грінченка. Т.1. – С. 201.
79. Співає «Резонанс» [Ноти] : репертуарний збірник хорових творів / Упорядкування, музична редакція та коментарі Андрія Кушніренка – Чернівці: ЧНУ, 2008. – 180 с.
80. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – К. : Радянська школа, 1977. – 380 с.
81. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: В 5 т. – Т.3. – К.: Рад. Школа, 1977.

82. «У творчості – цвіт нації» (тези науково–дослідницьких робіт з українознавства вчителів та учнів Буковини). Чернівці, 2002.–80с.
83. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб./ М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін.; за ред. М. М. Заковича. — К.: Т–во «Знання», КОО, 2000.
84. Українська минувшина. – К. Либідь, 1993 – С. 5.
85. Українське народне багатоголосся. – К, 1963.
86. Українська етнографія / Символи волі. Український тиждень, № 20, 2010. С. 52–53.
87. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка. – К., 1971.
88. Українські народні пісні. Народна скарбівня. Лобурак. В., Лобурак М. // Видавництво «Музична Україна», 2005.
89. Ульяновська С. В. Українська культура. – К., 1993.
90. Фільц Б. Хорові обробки українських народних пісень. – К., 1965.
91. Формування естетичного відношення до мистецтва: В 6 т. – Т. 1. – М.: Вид–во АПН СРСР, 1991.
92. Хорова музика: хрестоматія з диригування: навч. Посібник до курсу «Хорове диригування» / укл. А. В. Плішка. – Чернівці: Чернівецький нац. Ун–т, 2010. – 60 с.
93. Художнє виховання підростаючого покоління: Проблеми та перспективи: Сб. ст. – Новосибірськ, 1989.
94. Художня і традиційно–побутова культура народу. – К., 1965.
93. Цвіт шовкової косиці: Пісні на слова Юрія Федьковича та про нього/ Упорядкування та нотографія Кузьми Смаля.–Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 164 с.
95. Чаморова Н. В. 232 найпопулярніші українські народні пісні.– Ч 35 Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 400 с.
96. Чернецький С. Історія української народної пісні. – К., 1937.
97. Чернівці: Історія і сучасність // Ювілейне видання до 600–річчя першої писемної згадки про місто. В. М. Батушанський, С. В. Біленкова,

О.В.Добржанський та інші. За аг.ред. В.М.Юатушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 586с.

98. Чи вважаєте Ви себе патріотом України? [Електрон. ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт] –Режим доступу:
http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=399

99. Яворский О. Л. Становление теории и практики музыкально–творческого воспитания детей. – М., 1971. – 231 с.

100. Ясиновський Ю. Музика давніх часів. – К., 1968.

101. Якобсон П.М. Психологія художнього сприйняття. – М.: Мистецтво, 1964.